

«Η ζωή εν τάφω» ή λόγος περί πολυκατοικίας (Σαράντος Ι. Καργάκος)

Categories : [ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ](#)

Date : 13 Ιανουαρίου, 2014

«Ζητείται άνθρωπος: υπάρχει κανείς;»
(Μικρή αγγελία)

Σε μια είσοδο πολυκατοικίας διαβάσαμε την ακόλουθη επιγραφή:
«Ενθάδε κείται η ανθρωπιά». Πολλοί ασφαλώς θα έχουν διαβάσει την επιγραφή, λίγοι όμως θα έχουν προβληματιστεί, για το ποιο μήνυμα οδύνης εκπέμπει.

Για να μιλήσουμε κάπως προσωπικά, η επιγραφή αφύπνισε τις πνευματικές καταβολές, που μας εμφύτευσε, σε κάποια νεανική ηλικία, η ανάγνωση μυθιστορημάτων αστυνομικής φιλολογίας. Συγκεκριμένα, ένα από τα πολλά βιβλία που έχει γράψει η περίφημη Άγκαθα Κρίστι έχει τίτλο το «Πέτρινο φέρετρο». Το έγκλημα που περιγράφει σ' αυτό, έχει περίεργα χαρακτηριστικά: ο δράστης, αφού σκοτώσει τη γυναίκα του, τη θάβει, και στο σημείο της ταφής κτίζει ένα κακόγουστο κτίσμα, που εξαιτίας της κακογουστίας του, ονομάστηκε «Τρέλα». Όμως, κατά πόσο φανταστική είναι αυτή η τρέλα και κατά πόσο τα τέτοιας λογής εγκλήματα είναι αποκυήματα αστυνομικής φαντασίας;

Ο πρόδρομος όλων των αστυνομικών συγγραφέων, ο Αμερικανός Εντγάρ Άλαν Πόε, σ' ένα μυθιστόρημα τρόμου, περιγράφει μια ανάλογη σκηνή: ο θύτης σκοτώνει τη γυναίκα του, τη θάβει και κτίζει μπροστά της έναν τοίχο. Στις σύγχρονες πόλεις ο σύζυγος — θύτης και η σύζυγος — θύμα είναι ο άνθρωπος και η ανθρωπιά, που έχουν διαχωριστεί. Σ' άλλο διαμέρισμα μένει ο άνθρωπος και σ' άλλο η ανθρωπιά του.

Ανάμεσα στις μακάβριες σκηνές, που περιγράψαμε, και στη σύγχρονη οικιστική, υπάρχει άμεση σχέση. Η γυναίκα-θύμα μπορεί να συμβολίσει την ανθρωπιά, που δολοφόνησε ο άνθρωπος, διώχνοντας την από την ψυχή του. Για να συγκαλύψει το έγκλημα του, χτίζει κακόγουστες οικοδομές, τις πολυκατοικίες, που είναι μια πραγματικά αισθητική «τρέλα». «Ένα μαυσωλείο της ανθρωπιάς.»

Η επιγραφή «ενθάδε κείται η ανθρωπιά» μας θυμίζει επιγραφές σε

ταφόπλακες. Και μια δεύτερη σκέψη μας οδηγεί στο συμπέρασμα, πως η πολυκατοικία είναι, ίσως, ταφόπλακα: σφραγίζει τον τάφο της ανθρωπιάς. Εξάλλου, το μοντέλο της σύγχρονης αστικής αρχιτεκτονικής έδωσε το Γ' Νεκροταφείο. Μικρές νεκρικές οικίες («οι-κογενειακοί τάφοι»), με θήκες για πολλούς νεκρούς. Κατ' ανάλογο τρόπο, οι πολυκατοικίες τοποθετούν τους ανθρώπους σε διαμερίσματα-ράφια. Σε κάθε διαμέρισμα, μια επιγραφή: σε κάθε διαμέρισμα μια θαμμένη ψυχή.

Κι όλα αυτά φαίνονται «λογικά» στον παράλογο κόσμο μας, στον παράλογο πολιτισμό μας, που κάποιοι ιθαγενείς σε μια ταινία του Κόπολα ονόμασαν «πολιτισμό της τρέλας». Η ταφή των ανθρώπων μετά το θάνατο τους αποτελεί απαράβατο κανόνα της θρησκείας μας. Στη σημερινή εποχή των ριζικών ανατροπών, ο κανόνας αυτός παραβιάζεται: οι άνθρωποι κατοικούν στους τάφους τους, πριν από το θάνατο τους: γεννιούνται και ζουν μέσα σ' αυτούς. Και οι τάφοι, όπως το γράψαμε παραπάνω, είναι οι πολυκατοικίες, αυτά τα «ιερά τέρατα» του σύγχρονου πολιτισμού.

Κι είναι πράγματι παράλογο και εξωφρενικό ότι οι «τάφοι» αυτοί έχουν μεγάλη ζήτηση σήμερα. Ανάλογα με την περιοχή, οι τιμές τους φτάνουν σε δυσθεώρητα ύψη και καθορίζονται ανάλογα με την πολυτέλεια τους, η οποία μετριέται με τα τετραγωνικά μέτρα, τον όροφο, τη θέα, τα δωμάτια, τα «είδη υγιεινής». Αν και όλα σχεδόν τα σύγχρονα διαμερίσματα είναι άριστα εξοπλισμένα με «πανέμορφα» είδη υγιεινής, η μεγάλη πλειοψηφία τους, παραβαίνει κάθε κανόνα υγιεινής και αισθητικής. Η πολυκατοικία είναι μια ανούσια και ανόσια κατασκευή. Οι εργολάβοι οικοδομών έχουν μεταβληθεί σ' εργολάβους κηδειών. Αυτοί ενταφιάζουν στα μεγαθήρια τους τη σκοτωμένη ανθρωπιά μας.

Τα αίτια της σημερινής «νεκροταφειακής» οικιστικής κατάστασης δεν προέρχονται από το πολύ μακρινό παρελθόν. Ανιχνεύονται στα χρόνια αμέσως μετά τον εμφύλιο, όταν κοπάδια επαρχιωτών μαντρώθηκαν στ' αστικά κέντρα, για λόγους «ασφαλείας». Άρα, το οικιστικό έγκλημα συντελέστηκε μέσα στην τελευταία 40ετία. Η αναζήτηση του κέρδους, που είναι σύμφωτη στον άνθρωπο, βρίσκει την κατάλληλη στιγμή να εκδηλωθεί και μερικές φορές κατά παράλογο τρόπο. Οι στεγαστικές ανάγκες, κατά τη μετεμφυλιοπολεμική περίοδο, έδωσαν την ευκαιρία σε ανθρώπους, που διέθεταν χρήματα, αλλά δεν διέθεταν γούστο, ευαισθησία και καλλιέργεια, να μπουκ στην «πρωτοπορία» της ελληνικής ανοικοδόμησης. Η πολιτεία, με τα αρμόδια όργανα της, όφειλε με τρόπο κανονικό και όχι εικονικό, να ελέγξει τις δραστηριότητες αυτές. Δυστυχώς, συνέβαλε περισσότερο στην επιδείνωση του κακού. Υπερσυγκέντρωση πολυκατοικιών, έλλειψη πρασίνου και ελεύθερων χώρων, δρόμοι στενοί και πεζοδρόμια για ένα διαβάτη!

Η οικοκτονία είναι μια θλιβερή πραγματικότητα που βιώνουμε όλοι μας. Οι τοίχοι μεταβλήθηκαν σε τείχη. Η οικία έπαψε να μας είναι οικεία. Από τις μεγάλες πόλεις αρχίζει να λείπει η μεγάλη ανάσα. Μέχρι τώρα ο άνθρωπος κοιτούσε γύρω του, στα τέσσερα σημεία του ορίζοντα. Σήμερα κοιτάει τους τέσσερις τοίχους του διαμερίσματος. Και αυτοί οι τοίχοι δε στενεύουν μόνο τα πεδία όρασης και κίνησης, αλλά σαν σφουγγάρια ρουφούν κάθε ανθρώπινο αίσθημα. Το μάτι, ο καθρέφτης της ψυχής, είναι αυτό που περισσότερο ταλαιπωρείται. Αναζητεί απεγνωσμένα ν' ανακαλύψει κάποιο ίχνος ορίζοντα, μια σπιθαμή χώματος, μια πράσινη συστάδα. Μάταια, όμως, γιατί, σύμφωνα με την ψυχρή λογική της εποχής, κάθε κομμάτι γης «αξίζει χρυσάφι» και πρέπει να «αξιοποιηθεί». «Τα πεύκα και τα λιόδεντρα τα σάρωσαν οι πολυκατοικίες», μελαγχολούσε ο Σεφέρης. Και πού να ζούσε σήμερα! Ακόμη κι ο ουρανός γίνεται απροσπέλαστος στο ανθρώπινο μάτι, καθώς κρύβεται από τα οικοδομικά μεγαθήρια. Τα παιδιά ειδικά, τα μεγαλύτερα θύματα της σύγχρονης οικιστικής, συνηθίζουν να βλέπουν μόνο τις κοντινές αποστάσεις. Έτσι μεγαλώνουν, χωρίς προοπτικές.

Σ' αυτήν την «βάρβαρη» πόλη ζει σήμερα ο άνθρωπος. Το μόνο «φυσικό» που αφθονεί σ' αυτή, είναι η θάλασσα. Η θάλασσα της μοναξιάς, που τη ζει σαν ερημικό κοχύλι, όπως λέει κάπου ο Ρίτσος. Κάποτε, σε παλιά εποχή, ο γεωγράφος Στράβων είχε πει: «Μοναξιά σαν πολιτεία μεγάλη». Οι Λατίνοι το έλεγαν επιγραμματικά: «Magna civitas, magna solitudo» (= μεγάλη πολιτεία, μεγάλη μοναξιά). Αλλά σήμερα, κανείς δεν θέλει ν' ακούσει το παρελθόν. Κι όμως, αυτό που ονομάζουμε μέλλον, είναι το παρελθόν που μπαίνει από άλλη πόρτα. Κανείς δεν ξέρει τι μας επιφυλάσσει το.....παρελθόν! Σήμερα ζούμε κάποιες εφιαλτικές στιγμές, που έζησαν οι Ρωμαίοι, όταν αγεληδόν στοιβάχτηκαν στην πόλη του Τίβερη.

Μιλάμε σήμερα για οικιστική, για μοντέρνα αρχιτεκτονική κι άλλα ηχηρά παρόμοια. Πιο ταιριαστός θα ήταν ο όρος «στοιβαχτική» ή καλύτερα, «αποθηκευτική». Οι σύγχρονες πόλεις μοιάζουν με αποθήκες, όπου το ρόλο των ραφιών παίζουν οι όροφοι και το ρόλο των γερανών οι ανελκυστήρες. Μέσα σ' αυτές τις αποθήκες-αποθέτες, αποθηκεύεται ο σύγχρονος άνθρωπος. Σ' ένα διαμέρισμα με μερικά τετράγωνα δωμάτια και μια τετράγωνη βεράντα, ακουμπάει τις οικονομίες και σχηματοποιεί το πνεύμα και την ψυχή του. Εκεί ζει αποκομμένος από κάθε φυσική λειτουργία και ανθρώπινη επικοινωνία.

Είναι χαρακτηριστικό ότι θεωρεί ματαιοπονία το να επικοινωνήσει με τους ενοίκους των άλλων διαμερισμάτων. Αυτοί είναι απρόσωποι (όπως κι αυτός) κι αποκαλούνται με επιθετικούς ή επιρρηματικούς προσδιορισμούς: «οι από πάνω», «οι από κάτω», «οι δίπλα», «οι απέναντι». Η πολυκατοικία

επιρρηματικοποίησε και τις αν-θρώπινες σχέσεις. Όλοι στοιβάζονται και κλειδαμπαρώνονται στο κουτί τους και το μόνο που τους συνδέει με τους άλλους συννεοίικους, είναι το αμοιβαίο αίσθημα καχυποψίας. Τελικά, ο καθένας ζει σαν ξένος, όπως ο «ξένος» στο μυθιστόρημα του Καμύ, άοικος μέσα στην οικία του και άπολις μέσα στην πόλη του. Γνωρίζεται με τ' άλλα «επιρρήματα» τουλάχιστο μια φορά το χρόνο, στις περιβόητες συνελεύσεις της πολυκατοικίας, στις οποίες «τονώνονται» οι κοινωνικές σχέσεις με ομηρικούς καβγάδες για το χρώμα του χαλιού της εισόδου. Υπάρχουν ακόμη τα κοινόχρηστα και η κοινόχρηστη ευγένεια.

Κάποιος ψυχολόγος θα μπορούσε να κάνει ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις, αν μελετούσε την «ψυχολογία του ασανσέρ». Ποτέ σε τόσο στενό χώρο οι άνθρωποι δε νιώθουν τόσο μακριά. Σπανίως κοιτάζονται, σπανίως μιλούν, σπανίως χαιρετούν, ωσάν ο άλλος να μην υπάρχει. Κάποτε την ύπαρξη του άλλου στην πολυκατοικία, τη νιώθουν όταν αυτός έχει πεθάνει! Η δυσσομία της πτωμαϊνης ειδοποιεί πως κάποιος απουσιάζει! Συχνά, αν ο κανονισμός της πολυκατοικίας το απαγορεύει, δεν κολλιέται ούτε αγγελτήριο θανάτου στην είσοδο της πολυκατοικίας! Ο θάνατος ενοχλεί τους ζωντανούς-νεκρούς!

Κάποτε -αλλά και τώρα— τους τάφους στα νεκροταφία τους στόλιζαν εξωτερικά. Στους μοντέρνους τάφους των πολυκατοικιών οι τάφοι στολίζονται εσωτερικά. Τα διαμερίσματα γεμίζουν από κακόγουστα προϊόντα, όπως αποξηραμένα ή πλαστικά λουλούδια, πορσελάνες «made in Taiwan», κρύσταλλα και πορσελάνες και τεράστια κάδρα, όπου προέχει ο όγκος κι ο διάκοσμος της κορνίζας. Όλα αυτά συνθέτουν σκηνικό αιγυπτιακού τάφου, με μόνη διαφορά την προσθήκη κάποιων ηλεκτρονικών συσκευών, που έχουν πάρει τη θέση των παλιών θεών. Οι φωτογραφίες των προγόνων, τα οικογενειακά κειμήλια, που δημιουργούν ένα συναισθηματικό δέσιμο στα μέλη της οικογένειας, δεν έχουν πια θέση στα μοντερνοποιημένα κλουβιά, που ονομάζονται —κι είναι— διαμερίσματα, αφού το πρώτο που διαμερίζουν είναι τα ανθρώπινα αισθήματα.

Εξετάζοντας από μορφολογική άποψη τις πόλεις που ζούμε, θα αισθανθούμε τούτο μόνο: παγωνιά. Το αίσθημα του ψύχους αισθάνεται κανείς εντονότερα τις βραδινές ώρες, μέσα στις θεόρατες σκιές της μεγαλούπολης. Τα χρωματιστά λαμπάκια, οι φωτισμένες βιτρίνες, οι τεράστιες φωτεινές διαφημίσεις, δίνουν την αίσθηση ενός γυάλινου κόσμου ή ενός φωτισμένου μνήματος. Δεν υπάρχει άνθρωπος που να μη φαίνεται μέσα από το γυάλινο παραπέτασμα της δουλειάς του. Μόνο το έγκλημα είναι σκοτεινό. Οι άνθρωποι γνωρίζονται αλλά δεν αναγνωρίζονται. Δε λειτουργούν σαν συνάνθρωποι. Τα βλέμματα τους είναι νευρικά, τα χαμόγελα θλιβερά κι οι χειραψίες επαφή με το χάος!

Από τις λεγόμενες «επιστήμες του ανθρώπου» αυτή που αναπτύχθηκε περισσότερο, ίσως, είναι η κοινωνική ψυχολογία. Όμως δεν έχει αναπτυχθεί ακόμη η ψυχολογία των περιστεριών, μια και οι σύγχρονες πολυκατοικίες μοιάζουν με τους περιστέρωνες της Άνδρου. Ο καθένας έχει την «τρύπα» του, εισέρχεται και εξέρχεται κατά βούληση και ζει στοίβαγμένος σε γεωμετρικά οικονομημένα χωρίσματα, εθίζοντας την όραση του στον εντοπισμό αντικειμένων σε ακτίνα ελάχιστων μέτρων, αλλά καλλιεργώντας το άγχος και την κλειστοφοβία σε «ικανοποιητικά επίπεδα».

Όμως, το επίγραμμα, που μνημονεύσαμε προοιμιακά, δικαιολογείται κι από μιαν άλλη παράμετρο. Υπάρχει μια θεμελιακή διαφορά ανάμεσα σ' αυτό που ονομάζουμε «στέγη» και σ' αυτό που ονομάζαμε «εστία». Την ειδοποιό διαφορά προσδιορίζει η λέξη αγάπη. Η εστία είναι αγαπητή, η στέγη απλώς αναγκαία. Οι ψυχολογικές πιέσεις των ενοίκων, που αλλάζουν διαρκώς κατοικία, σε συνδυασμό με την ίδια την εναλλαγή των ενοίκων, είναι ένας βασικός λόγος για τη μη θεμελίωση σωστών ανθρώπινων σχέσεων στις πολυκατοικίες. Όπως είναι επιφυλακτικοί εκείνοι που εισέρχονται, έτσι «κλειστοί» κι επιφυλακτικοί είναι κι αυτοί που τους υποδέχονται.

Πολλές φορές μας εντυπωσιάζουν οι μοντερνοποιημένες καταστάσεις και δε νιώθουμε ότι ξαναγυρίζουμε στο παλιό από άλλο μονοπάτι. Θεωρούμε το μοναστικό βίο ξεπερασμένο θεσμό, αλλ' αυτός είναι παρών μέσα στο σπίτι μας. Η πολυκατοικία θα μπορούσε απλώς να ονομαστεί «μοναστήρι με όλες τις ανέσεις». Κάθε διαμέρισμα αντιστοιχεί προς ένα κελλί. Οι «καλόγεροι» των διαμερισμάτων δεν είναι αφιερωμένοι στο θεό, αλλά στον εαυτό τους. Αδιαφορούν για όσα συμβαίνουν γύρω τους. Ζει ο καθένας στο δικό του ρευστό, πλαστικό, τσιμεντένιο κόσμο, παίζοντας χαρτιά με τη μοναξιά του, που άλλοτε την κερδίζει κι άλλοτε τον κερδίζει. Φοβάται ακόμη να εξομολογηθεί κάποια μυστικά στον εαυτό του κι ούτε προσεύχεται, για να μην ακούσουν οι διπλανοί τον ψίθυρο του. Όλοι φοβούνται τον ψίθυρο και καταφεύγουν στις φωνασκίες. Οι πολυκατοικίες είναι οι μόνοι «τάφοι» που δεν υπόκεινται στον αιώνιο νόμο της σιωπής.

Η αρχιτεκτονική, αν λειτουργούσε ως αίσθημα, θα μπορούσε πολλά να προτείνει για την εκταφή και ανάσταση της ανθρωπιάς. Κάποια διεύρυνση και ποικιλία στο χώρο, λίγη φαντασία στη διάταξη των όγκων, ίσως να πετύχαιναν μακροπρόθεσμα διεύρυνση και άνοιγμα των ψυχών. Ωστόσο, ας μην υποτιμάμε το χρήμα. Χρήμα, με τα σημερινά δεδομένα, δεν είναι μόνο ο χρόνος, είναι και ο χώρος. Γι' αυτό είναι μάλλον απίθανο —μ' εξαίρεση τους εύπορους— να οραματιζόμαστε κατασκευές, που δε θα λιώνουν τα ανθρώπινα αισθήματα. Εφόσον οι πολιτικές μάχες θα δίνονται τώρα και στο μέλλον πάντα στο πεδίο της οικονομίας, κάθε προοπτική για ποιοτική

βελτίωση της ζωής, θα είναι μια «καταδίκη γραπτή». Μόνο, αν κάποτε αντιληφθούμε ότι σωστή πολιτική σημαίνει σωστές ανθρώπινες σχέσεις και ότι οι σχέσεις αυτές μόνο μέσα σε άνετες οικιστικές συνθήκες μπορούν ν' αναπτυχθούν, θα καταστεί εφικτό να επικοινωνήσουμε ως άνθρωποι. Ο Λάζαρος, με την παρέμβαση του Χριστού, βγήκε από τον τάφο. Ο σύγχρονος άνθρωπος δεν πιστεύει στο θαύμα, παρ' όλο που εκστασιάζεται από τα θαύματα της τεχνολογίας. Αλλ' αν η τεχνολογία δεν μπορεί να του δώσει ένα σπίτι με ανθρώπινη λειτουργία, τότε τι νόημα έχουν όλα τα θαύματα της;

Οι νέοι οφείλουν, αν όχι να διορθώσουν, τουλάχιστον να δημιουργήσουν κάποιες άλλες προϋποθέσεις, κάποια άλλα περιβάλλοντα, όχι επειδή κάτι τέτοιο είναι χρέος τους, μα επειδή ζουν και μεγαλώνουν μέσα σ' αυτή την κατάσταση, που σκοτώνει την ανθρωπιά τους.

Θα ήταν, τέλος, ευτύχημα να μπορούσαμε όλοι μας να δούμε την ηρωίδα του Πόε ν' αποκτά πάλι πνοή ζωής και να γκρεμίζει το νεκρότοιχο, που ήταν μπροστά της. Κάτι τέτοιο όμως, θα φαινόταν τρελό για το σημερινό άπιστο και ντετερμινιστή άνθρωπο, που θα' λεγε «οι νεκροί με τους νεκρούς» ή «δεν υπάρχει ελπίδα ζωής για κείνους που πεθαίνουν». Κι όμως η άνοιξη επιμένει κάθε χρόνο να έρχεται.

(1 Μαΐου 1988)

(Από το βιβλίο του Σαράντου Ι. Καργάκου: «Προβληματισμοί - ένας διάλογος με τους νέους.» Τόμος Ε' GUTENBERG - ΑΘΗΝΑ 1997)

(Πηγή ηλ. κειμένου: orp.gr)